

A la RECERCA del benestar. Posar la vida al centre també en l'acadèmia.

1. Introducció: Benestar, gènere i biaixos estructurals

El present text analitza si existeixen sistemes alternatius, polítiques concretes o iniciatives que, encara que s'implementin a petita escala i dins l'actual model de producció capitalista, contribueixin a superar el biaix androcèntric en les polítiques de benestar. Aquesta qüestió s'emmarca en el debat feminista sobre les bases epistemològiques i estructurals del capitalisme contemporani, el qual ha construït un model de benestar centrat en un subjecte masculí universalitzat, desvinculat de les necessitats de cura i de la interdependència humana.

Des d'una perspectiva crítica, nombroses autores han assenyalat que l'economia convencional ha estat configurada des de les experiències i interessos d'un subjecte masculí, blanc, occidental i de classe mitjana, adoptat com a patró universal de la racionalitat econòmica (Picchio, 2005). Aquesta visió s'ha consolidat a partir de la divisió entre l'esfera econòmica formal —associada a la producció mercantil, a l'espai públic i a la masculinitat— i l'esfera reproductiva —assignada a les dones i reclosa en l'àmbit privat. Antonella Picchio (2005) subratlla que aquesta separació oculta la tensió estructural entre produir mercaderies per al benefici i reproduir persones, creant una economia parcial, incompleta i cega a les condicions materials de sostenibilitat de la vida. Picchio (2022) ha afirmat que *“el sistema económico está en deuda con las mujeres”*, fent visible que l'aparell productiu depèn del treball invisible, no remunerat i no reconegut de les dones. Aquesta invisibilització no és només econòmica sinó també analítica: els instruments de comptabilitat nacional, els indicadors de productivitat i les categories de benestar continuen reproduint un reduccionisme que situa el mercat com a centre i ignora la vida quotidiana i les cures com a dimensions centrals de benestar.

En aquesta línia, Amaia Pérez Orozco (2005) conceptualitza aquestes crítiques dins l'anomenada Economia Feminista de la Ruptura. Aquest enfocament defensa que la transformació del benestar ha de partir de la revisió profunda de les categories que defineixen què és econòmic, què és necessari i què és socialment valuós. La ruptura implica reconèixer el conflicte estructural entre la lògica d'acumulació —motor del capitalisme— i la lògica del manteniment de la vida —centrada en la satisfacció de necessitats i en la interdependència. Aquesta darrera lògica, la de la sostenibilitat de la vida, ha d'esdevenir la categoria analítica prioritària per redefinir les polítiques de benestar.

Pérez Orozco (2020) sintetitza aquesta problemàtica amb la metàfora del “treball total”, que engloba tant el treball remunerat com el no remunerat. La jornada laboral està basada en la ficció d'un treballador deslligat de les necessitats de cura, “pensada per a un senyor que té una senyora fent treballs gratuïts a casa”. Aquest diagnòstic mostra la necessitat que les polítiques públiques superin les “tiretes” que individualitzen la responsabilitat de les cures i avancin cap a una redistribució col·lectiva i institucional.

A aquesta crítica cal afegir-hi una dimensió fonamental: el qüestionament del binarisme de gènere. Les polítiques de benestar tradicionals no només han invisibilitzat les cures, sinó que han reproduït un sistema dicotòmic que dificulta el reconeixement i la protecció de persones que no s'ajusten al sistema binari home-dona. Els enfocaments feministes interseccionals reclamen que les polítiques de benestar s'adrecin a la pluralitat de subjectes, identitats i experiències, incloent-hi les persones no binàries i trans, que sovint queden excloses tant dels diagnòstics com de les solucions.

És en aquest marc teòric que es planteja l'anàlisi de sistemes alternatius existents. Tot i que el capitalisme contemporani mostra una notable resistència a incorporar els principis de l'economia feminista, en els darrers anys han emergit iniciatives concretes que, dins d'estructures institucionals consolidades, intenten construir espais i polítiques que posen la sostenibilitat de la vida, el suport mutu i la redistribució de poder al centre. Una d'aquestes iniciatives és el programa **CERCA REMA (Recerca, Empoderament, Mentoria, Acompanyament)**, desenvolupat dins de la Institució CERCA, que s'analitza detalladament a continuació.

2. CERCA REMA: una aposta per la igualtat i el benestar

La Institució CERCA (Centres de Recerca de Catalunya) és una entitat pública de la Generalitat de Catalunya encarregada de coordinar i donar suport a una quarantena de centres de recerca d'excel·lència. La seva missió és afavorir sinergies, reforçar el posicionament internacional i potenciar l'impacte social de la recerca catalana. Dins aquesta orientació estratègica, la promoció d'accions d'igualtat de gènere forma part explícita dels objectius institucionals.

En aquest marc, la Comunitat de Gènere de CERCA —tot just constituïda el 2025 i vinculada a la Unitat de Gènere d'I-CERCA— ha esdevingut l'espai de coordinació de les estratègies d'igualtat en tot el sistema de centres. Aquest espai facilita l'intercanvi d'experiències, la construcció de criteris comuns i el desplegament de programes orientats a reduir els biaixos de gènere i promoure la participació i promoció de dones i persones no binàries en els centres de recerca. És en aquest ecosistema institucional que sorgeix el programa **CERCA REMA**, una iniciativa de mentoria feminista implementada per primera vegada el darrer trimestre de 2025.

CERCA REMA s'adreça a dones i persones no binàries de la comunitat CERCA amb l'objectiu de fomentar l'empoderament, la prevenció de violències masclistes i la generació d'una xarxa de suport mutu que contraresti les dinàmiques d'aïllament i competitivitat que caracteritzen els espais científics altament masculinitzats. El programa combina mentoria intergeneracional, formacions obligatòries i tallers temàtics que inclouen lideratge feminista, comunicació assertiva, prevenció de l'assetjament, sostenibilitat emocional i conciliació.

Aquest programa constitueix un exemple d'implementació alternativa que, tot i desenvolupar-se dins d'un marc institucional d'un sistema altament competitiu i productiu com és el sistema de recerca, incorpora principis fonamentals de l'economia feminista de la ruptura.

En primer lloc, CERCA REMA reforça la creació de xarxes de suport i sororitat com a mecanisme per desafiar la cultura de la competència extrema pròpia del neoliberalisme acadèmic. Picchio (2022) recorda que la força de les dones en el món acadèmic s'ha construït sovint amb les altres, i que l'aïllament imposat per les estructures masculinitzades limita la capacitat de transformació. El programa institucionalitza aquesta aposta pel suport col·lectiu, creant espais segurs on expressar experiències compartides i generar respostes col·lectives.

En segon lloc, CERCA REMA promou la idea de lideratges sostenibles i no violents. Aquesta perspectiva aborda de manera directa la triple jornada que afronten moltes dones i persones no binàries en la recerca: treball científic, tasques de gestió i responsabilitats de cura. En coherència amb les tesis de Pérez Orozco (2005, 2020), el programa reconeix que els lideratges no poden construir-se sobre cossos esgotats i que les polítiques de benestar han de garantir la sostenibilitat de la vida com a condició per al desenvolupament professional. Els tallers sobre rutines saludables, conciliació i prevenció del *burn-out* responen a aquesta necessitat.

En tercer lloc, el programa desplaça el focus del valor mercantil —producció científica immediata, mètriques i indicadors de rendiment— cap a la construcció de capacitats humanes i relacions de confiança. Aquest desplaçament s'inscriu en la perspectiva del benestar multidimensional (Sen & Nussbaum), recuperada per Picchio (2005), que defensa que el desenvolupament econòmic ha d'incorporar dimensions relacionals i no només productives. Les mentories de CERCA REMA no són espais de supervisió científica, sinó espais d'acompanyament personal i professional que prioritzen la cura i l'empoderament.

En quart lloc, CERCA REMA trenca amb el binarisme implícit de moltes polítiques d'igualtat en reconèixer explícitament les persones no binàries com a destinatàries del programa. Aquesta inclusivitat amplia l'abast de la crítica feminista a l'androcentrisme i sintonitza amb els plantejaments de l'economia feminista interseccional, que reclama polítiques que reflecteixin la pluralitat d'identitats de gènere.

En conjunt, CERCA REMA exemplifica una política de benestar alternativa que actua com a "política palanca" (Pérez Orozco, 2020): no ofereix solucions superficials de conciliació, sinó que aborda dimensions estructurals del problema, com el lideratge, les xarxes de suport, la sostenibilitat emocional i la redistribució del poder. Malgrat operar a petita escala i dins un sector concret, la seva existència demostra que és possible implementar polítiques transformadores dins del capitalisme contemporani, generant espais institucionals que posen la vida, les relacions i la sostenibilitat al centre.

Així, CERCA REMA es configura com un exemple rellevant d'iniciativa orientada a superar el biaix androcèntric en les polítiques de benestar institucional, alineant-se amb les propostes de l'economia feminista de la ruptura i amb l'objectiu de construir organitzacions més equitatives i sostenibles. La meua participació com a mentora en el programa permet constatar de primera mà l'enorme acollida que ha tingut, amb unes inscripcions que han superat àmpliament totes les expectatives —especialment pel que fa a dones i persones no binàries que han sol·licitat rebre mentoria. En canvi, la disponibilitat de dones per exercir com a mentores ha estat menor, un fet que s'explica en part pel pes persistent del 'síndrome de la impostora'. Jo mateixa vaig necessitar ser interpellada perquè assumís el rol de mentora i no el de mentorada, tot i portar deu anys liderant el laboratori del centre de recerca on treballa. Aquesta experiència il·lustra fins a quin punt, programes com CERCA REMA no només són necessaris, sinó que actuen com a palanca per reforçar la confiança professional de les dones i contribuir efectivament a transformar les dinàmiques de poder i reconeixement dins del sistema científic.

3. Repensant el benestar a la recerca: tres reptes clau

L'aplicació d'una perspectiva feminista als règims de benestar en el sistema de recerca permet identificar múltiples factors que perpetuen desigualtats estructurals i que impacten tant en les trajectòries professionals com en la qualitat democràtica de les institucions científiques. A continuació es presenten tres reptes especialment rellevants en el context actual.

- I. **La persistència de la "tisora de gènere" i la reproducció del sostre de vidre acadèmic.**
Malgrat que les dones són majoritàries en les etapes inicials de la formació i en els primers estadis de la carrera investigadora, la seva presència disminueix dràsticament a mesura que s'avança cap a posicions de major estabilitat, reconeixement i poder decisiu (Comisión de Mujeres y Ciencia del CSIC, 2023). Aquesta "tisora de gènere" —àmpliament documentada en el sistema científic europeu— constitueix un repte central per als règims de benestar, ja que revela la persistència d'estructures que limiten l'accés de les dones a espais de lideratge i a condicions laborals que permetin el

desenvolupament professional a llarg termini. La desigualtat no és resultat d'eleccions individuals, sinó d'un sistema que encara opera sota paràmetres androcèntrics i que no integra plenament la corresponsabilitat, la conciliació i la cura com a dimensions estructurals del benestar institucional.

II. Biaixos inconscients en els processos de contractació i avaluació.

Els processos de selecció i promoció dins del sistema de recerca continuen estant afectats per biaixos inconscients que, tot i pretendre ser imparcials, impacten de manera desproporcionada sobre les dones i les persones no binàries. Aquests biaixos es manifesten en diverses formes: per exemple, en la valoració de cartes de recomanació, sovint es minimitzen atributs associats a les dones, mentre se sobrevaloren característiques tradicionalment atribuïdes als homes, com la independència científica o la capacitat de lideratge. Això porta a qüestionar amb més freqüència la competència i autonomia de les dones, penalitzant especialment aquelles que concilien la maternitat amb la carrera científica.

A més, en les entrevistes i avaluacions informals es tendeix a utilitzar informació no oficial o rumors, sovint propagats a través de xarxes dominades per homes, fet que afavoreix processos de cooptació i dificulta l'accés equitatiu a càrrecs clau. Aquestes pràctiques augmenten la manca de transparència i reforcen models masculinitzats d'èxit i poder, mantenint desigualtats estructurals.

Des d'una perspectiva feminista, un repte central consisteix a establir procediments de selecció i promoció clars, rigorosos i transparents, que incorporin una consciència crítica del biaix de gènere i reconguin la diversitat de trajectòries, formes de lideratge i aportacions professionals. Només mitjançant aquest tipus de processos es poden equilibrar les oportunitats, revertir els efectes acumulatius de desigualtat i construir entorns acadèmics més justos, inclusivament i sostenibles.

III. La invisibilització del treball col·lectiu i de les tasques de cura institucional.

El sistema científic actual continua privilegiant mètriques centrades en la productivitat individual —especialment la publicació d'articles en revistes d'alt impacte— per sobre d'altres contribucions imprescindibles per al bon funcionament de les institucions de recerca. Tasques com la divulgació, l'acompanyament d'estudiants, la participació en comitès, la gestió interna o la dinamització de l'equitat i la inclusió sovint recauen de manera desproporcionada en dones i persones no binàries, i alhora són escassament reconegudes o valorades en els processos de promoció. Aquesta desvaloració del treball col·lectiu revela una concepció estreta del benestar institucional i una lògica productivista que ignora els elements de cura, sostenibilitat i cooperació que l'economia feminista assenyalava com a essencials per al manteniment de la vida científica. El repte exigeix redefinir els sistemes d'avaluació i reconeixement perquè reflecteixin la pluralitat d'aportacions que sostenen la comunitat investigadora.

En aquest sentit, els principis DORA¹ (Declaration on Research Assessment, 2012) ofereixen un marc clau per promoure un model d'avaluació més just i integrador, allunyat

¹ La Declaració de San Francisco sobre l'Avaluació de la Recerca (DORA, 2012) va ser desenvolupada per un grup d'editors de revistes acadèmiques durant la reunió anual de l'*American Society for Cell Biology* a San Francisco, amb l'objectiu de millorar la manera com agències de finançament, institucions acadèmiques i altres actors valoren la recerca científica. DORA proposa avaluar els treballs pel seu contingut i impacte, reconèixer tota mena de contribucions

de la dependència exclusiva del factor d'impacte de les revistes, que sovint distorsiona la valoració real de la recerca i genera biaixos i exclusions. DORA recomana valorar les publicacions pel seu contingut i impacte real, reconèixer totes les contribucions científiques —des d'articles fins a activitats de divulgació— i aplicar criteris transparents que redueixin els biaixos de gènere i institucionals (American Society for Cell Biology, 2012).

Malgrat la seva adopció per un ampli consorci internacional i la incorporació creixent a institucions com a alguns centres de recerca de la Institució CERCA i diverses universitats catalanes, alguns centres encara mostren resistències a implementar-los, fet que evidencia les dificultats per transformar pràctiques consolidades i models productivistes. Tot i això, DORA constitueix un referent fonamental per reconèixer la pluralitat de tasques que sostenen la comunitat investigadora i avançar cap a entorns acadèmics més equitatius, inclusivament i orientats al benestar institucional.

Aquests tres reptes mostren que la transformació dels règims de benestar en les institucions de recerca exigeix una mirada feminista capaç de qüestionar els fonaments del model actual, des de les trajectòries professionals fins als mecanismes de valoració, i de proposar estructures que posin al centre la justícia, la corresponsabilitat i la sostenibilitat de les cures —també en l'àmbit científic.

4. Conclusions

L'anàlisi del programa CERCA REMA i dels reptes estructurals dels règims de benestar en el sistema de recerca posa en relleu una realitat complexa. Malgrat que hi ha iniciatives concretes, valentes i transformadores que intenten posar el benestar al centre de l'àmbit laboral, especialment promovent la sostenibilitat de la vida, el suport mutu i la redistribució del poder, la seva implementació sovint topa amb resistències institucionals i culturals profundes. Això evidencia que, encara avui, els sistemes de recerca continuen marcats per pràctiques androcèntriques, models productivistes i mecanismes que invisibilitzen les tasques de cura i el treball col·lectiu.

Els exemples com CERCA REMA mostren que és possible avançar cap a un model més amable i equitatiu, però també recorden que la transformació dels entorns laborals científics no serà immediata. La lluita per reconèixer i integrar el benestar laboral dins de les polítiques institucionals ha de ser persistent i sostinguda, capaç de superar biaixos estructurals i resistències culturals. Encara que els objectius d'igualtat, corresponsabilitat i sostenibilitat en la carrera científica estan lluny d'assolir-se plenament, aquestes iniciatives generen confiança, fomenten xarxes de suport i ofereixen una perspectiva esperançadora que reforça la convicció que el canvi és possible.

En síntesi, la transformació del benestar laboral dins del sistema de recerca requereix combinar esforços institucionals, compromís individual i mesures estructurals que posin la vida, la cura i la sostenibilitat al centre. Les iniciatives existents són un exemple valuós de com començar a construir entorns professionals més justos, amables i cuidadors, i constitueixen una base sobre la qual continuar avançant sense defallir.

científiques (articles, dades, programari, propietat intel·lectual, formació de joves científics) i superar l'ús exclusiu del factor d'impacte de les revistes.

5. Bibliografia

American Society for Cell Biology. (2012). Declaración de San Francisco sobre la Evaluación de la Investigación (DORA) [Traducción al español]. <https://sfdora.org/read/read-the-declaration-espanol/>

Comisión de Mujeres y Ciencia del CSIC. (2023). Informe Mujeres Investigadoras 2023. Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC). <https://www.cchs.csic.es/es/article/informe-mujeres-investigadoras-2023-csic-revela-desafios-igualdad-ciencia>

Institució CERCA. (2025). Programa Mentoria Feminista CERCA-REMA: Recerca, Empoderament, Mentoria, Acompanyament. [Document PDF]. Via Laietana, 2, Barcelona. https://genere.cerca.cat/wp-content/uploads/2025/08/CERCAREMA_programa_juliol_2025.pdf

Fernández, M. Á. (2022, 22 de juny). Antonella Picchio: “El sistema económico está en deuda con las mujeres”. *Pikara Magazine*. <https://www.pikaramagazine.com/2022/06/el-sistema-economico-esta-en-deuda-con-las-mujeres/>

Pérez Orozco, A. (2005). Economía del género y economía feminista ¿conciliación o ruptura? *Revista Venezolana de Estudios de la Mujer*, 10(24), 43–64.

Pérez Orozco, A. (2020, 22 de maig). *Comparecencia al Congreso de los diputados* [Transcripció de la intervenció].

Picchio, A. (2005). La economía política y la investigación sobre las condiciones de vida. A G. Cairó Céspedes & M. Mayordomo Rico (Comp.), *Por una economía sobre la vida*. Icaria.